

Slot

In 2017 zullen er weer Tweede Kamerverkiezingen worden gehouden, althans wanneer het zittende tweede kabinet-Rutte niet voortijdig valt. Het is dan precies honderd jaar geleden dat het algemeen kiesrecht voor mannen werd ingevoerd. In 1919 volgde het algemeen vrouwenkiesrecht. Hierdoor groeide in de periode 1913–1922 het aantal kiezers bij de Tweede Kamerverkiezingen van minder dan één tot meer dan drie miljoen. Met deze massificatie van de politiek maakte ook het verkiezingsaffiche zijn opwachting. Na verloop van tijd maakte het plakkaat een gedaanteverwisseling door. Om het kernachtig en wellicht wat kort door de bocht uit te drukken: van de verbeelding van principes veranderde het affiche in de afbeelding van personen: ‘kruizen’ werden afgelost door ‘koppen’. Deze metamorfose weerspiegelde de evolutie van de Nederlandse politiek in de twintigste eeuw, waarin de verzuilde, ideologische politiek plaatsmaakte voor meer gepersonaliseerde vormen van politiek.¹

Ook al hadden de confessionele partijen gezien hun christelijke achtergrond veel gemeen, hun affiches leken bepaald niet op elkaar. In het interbellum hadden ARP, CHU en RKSP niet een echt herkenbare stijl en was de continuïteit gering, aldus Marieke Quak en Hillie van de Streek in hun beschrijving van de confessionele verkiezingsposters.² Tot op zekere hoogte klopt dat: enerzijds waren in die tijd de plakaten van elke partij afzonderlijk bij elke verkiezing vaak erg verschillend, anderzijds maakten veel partijen nogal eens gebruik van dezelfde verwisselbare niet-ideologische metaforen als een schip (het schip van staat), rokende schoorstenen en volle aren (als tekenen van economische vooruitgang en voorspoed). Kortom: een eigen herkenbare huisstijl hadden de meeste partijen lange tijd niet, de confessionele drie evenmin.

Dat betekent echter niet dat de affiches van de ARP, CHU en RKSP ‘onderling inwisselbaar waren’, zoals Quak en Van de Streek menen. In de jaren tussen de beide wereldoorlogen waren er wel degelijk in het oog springende verschillen. Zo beeldde de ARP bij drie van de zes Kamerverkiezingen haar lijsttrekker op het affiche af. De antirevolutionairen waren in die tijd de enigen die hiervoor kozen; andere partijen – met uitzondering van de NSB bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1937 – stelden hun leider nooit op deze wijze op de voorgrond. Dat de ARP dit deed was niet zo verwonderlijk, gezien de grote verering die aanvoerder Hendrik Colijn – en eerder Abraham Kuyper – in de partij ten deel viel. Het spiegelbeeld van de ARP in dit opzicht vormde de CHU. Daar was van een leiderschapscultus nauwelijks sprake, alhoewel de Unie paradoxaal genoeg de enige grote partij was die bij de Kamerverkiezingen standaard met maar één lijsttrekker uitkwam. De christelijk-historische affiches toonden wel nationale symbolen waarin de beginselen van de partij tot uitdrukking kwamen, zoals haar opvatting van Nederland als protestants-christelijke natie. Van de confessionele drie waren de affiches van de RKSP het meest ideologisch van aard, met zware katholieke symboliek. Vaak maakten ze een defensieve indruk: de tegenstander was het socialisme, dat als de grootste bedreiging voor de katholieke eenheid werd beschouwd.

Ten tijde van de wederopbouw in de jaren vijftig verdween de symboliek van de affiches en werden ze vlakker en zakelijker. De affiches van de CHU zijn een goed voorbeeld van deze trend: vanaf 1952 tot 1972 werden alleen de naam van de lijsttrekker, de afgekorte partijnaam en het lijstnummer afgedrukt, en soms een verkiezingsleuze. De enige afwijking van dit vaste patroon was de poster voor de Kamerverkiezingen van 1971, met de beeltenis van lijsttrekker Berend-Jan Udink. Die frivoliteit beviel de wat bedaagde Unie zo slecht, dat zij een jaar later weer terugkeerde naar haar vertrouwde stramien. De affiches van de KVP waren wat vorm betreft gevarieerder, maar richtten zich bij de Kamerverkiezingen van 1946 tot en met 1956 vaak op één thema: de gezinspolitiek. Evenals de CHU ging de KVP pas aan het begin van de jaren zeventig over tot het afbeelden van haar lijsttrekker op de verkiezingsposters. Opmerkelijk genoeg had de ARP daarvan na de Tweede Wereldoorlog aanvankelijk afgezien: de kop van Colijns opvolger Jan Schouten heeft nooit op een antirevolutionair affiche gestaan. Na diens vertrek werd die traditie

weer opgepakt: Schoutens opvolger Jelle Zijlstra prijkte in 1956 en 1959 wel op de verkiezingsposters, evenals Barend Biesheuvel in 1971 en 1972.

Zo zijn na de Tweede Wereldoorlog gaandeweg de affiches van de drie confessionele partijen meer op elkaar gaan lijken (net als die van de andere partijen overigens), in de zin dat de ideologische trekjes verdwenen en de persoon van de lijsttrekker uiteindelijk naar voren trad. In zekere zin liepen deze veranderingen op de posters van de ARP, CHU en KVP parallel aan de onderlinge toenadering van dit confessionele drietal, die resulteerde in de totstandkoming van het CDA. Geheel vreemd is dat natuurlijk niet, aangezien affiches in bepaalde mate de identiteit van 'hun' partij reflecteren. Wanneer door maatschappelijke ontwikkelingen de ideologische of religieuze eigenheid van een partij vervaagt en politiek minder relevant wordt, zal dat ook zichtbaar worden op de verkiezingsplakkaats, aangezien zij hiermee haar kiezers wil aanspreken. Het in 1980 opgerichte CDA is daarvan eveneens een goed voorbeeld. Op geen enkele wijze refereert de partij op haar affiches aan haar christelijke inspiratiebronnen; in de regel staat op haar posters de lijsttrekker centraal, niet de christendemocratische beginselen.

In de afgelopen honderd jaar is niet alleen het affiche zelf, maar ook de functie en de betekenis ervan drastisch veranderd. Afgaande op de dalende oplages van de affiches wordt in het huidige tijdperk niet zomaar meer een poster voor de ramen gehangen. Omdat dat zo bijzonder is geworden, betekent een affiche voor het raam wellicht nog meer dan vroeger dat iemand een fervent aanhanger van een partij is. Zo hing CDA-coryfee Willem Aantjes in 2012 een poster van Sybrand van Haersma Buma voor de ruiten om te laten zien dat hij weer met volle overtuiging op het CDA ging stemmen.³ Bij de Kamerverkiezingen in 2010 had hij een uitstap gemaakt naar de Christen-Unie, omdat het CDA samenwerking met de PVV niet op voorhand uitsloot.

Toch is het belang van het verkiezingsaffiche tegenwoordig niet al te groot meer. Een partij wint de verkiezingen natuurlijk niet met posters, hoeveel tijd en geld er soms ook aan wordt besteed. In bijna iedere campagne-evaluatie van het CDA stond wel iets over de kleur of de vormgeving van het affiche. 'Onzinnig, alsof beslissingen op dat niveau zouden leiden tot een verlies van 1,2 miljoen stemmers in acht jaar', zo schreef iemand terecht na de Tweede Kamerverkiezingen

van 1998.⁴ Waarom de posters dan toch nog steeds gebruikt worden? Voor een deel is het folklore die bij de verkiezingscampagne hoort en die leden en kiezers misschien wel van hun partij verwachten zonder er zelf aan mee te doen; voor een ander deel wellicht de onverdraaglijke gedachte dat wanneer de eigen partij ermee stopt, de andere daar wel eens electoraal haar voordeel mee zou kunnen doen. Het affiche mag dan op zijn retour zijn, zowel kwalitatief als kwantitatief, het ligt vooralsnog niet in de lijn der verwachting dat het uit de Nederlandse politiek verdwijnt.